

Omhändertagande av intagens egendom i visst fall och bristfällig dokumentation vid visitation av intagens bostadsrum

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 5 september 2008, uppgav AA att personal i anstalten Norrtälje hade beslagtagit hans cd-spelare, trots att han sedan tidigare hade tillstånd att inneha den i sitt bostadsrum. Enligt AA hade anstalten inte fattat något beslut om att återkalla tillståndet. AA uppgav också att visitationen som föregick beslaget inte gick korrekt till såtillvida att endast en kriminalvårdare hade undertecknat förteckningen.

AA bifogade de handlingar han hänvisade till i sin anmälan.

Utredning

Ett utdrag ur Kriminalvårdens klientadministrativa system (KLAS) begärdes in och granskades. Kriminalvården anmodades därefter att yttra sig över vad AA hade framfört.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården (huvudkontoret), genom myndighetschefens ställföreträdare BB, följande.

Sakförhållanden

Innehav

Den 16 oktober 2006 beslutade anstalten Norrtälje att AA fick inneha en cd/dvd-freestyle i sitt bostadsrum. Av beslutet framgick att spelaren bedömdes vara jämförbar med en vanlig cd-freestyle.

Den 1 april 2008 ändrades reglerna om innehav i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL; se nedan). Som en följd härav ändrades samma datum även Kriminalvårdens anstaltsföreskrifter. I korthet innebar ändringen i anstaltsföreskrifterna, såvitt nu är aktuellt, att intagna inte längre fick innehasaker som tillhandahålls av anstalten.

Anstalten gav i samband med dessa ändringar skriftlig information till de intagna om hur anstalten avsåg att hantera de övergångsregler som gällde. Av denna framgick bl.a. att eftersom cd-freestyle skulle komma att tillhandahållas av anstalten skulle det inte längre vara tillåtet att inneha någon bild- eller ljudanläggning, t.ex. dvd, md, cd eller stereo. De intagna informerades vidare om att de under perioden 16 juni–15 augusti hade möjlighet att lämna ut sådant som de inte längre fick ha i

bostadsrummet samt att anstalten efter denna period skulle komma att ta ut otillåtna föremål ur de intagnas bostadsrum och lägga dessa i civilförrådet.

Den 26 augusti 2008 tog personal vid anstalten Norrtälje ut AA:s cd-freestyle från hans bostadsrum. Detta gjordes i samband med en visitation av alla bostadsrum på avdelningen just med avseende på teknikinnehav. Anstalten gjorde bedömningen att eftersom innehavsfrågan styrdes av lagändring behövdes inte något beslut som upphävde det tidigare gynnande beslutet.

Dokumentation av visitation

Av anstaltens instruktion för visitationsarbetet framgår bl.a. att ”vid visitation av bostadsrum ska normalt alltid minst två tjänstemän medverka”. Vidare att ”Innehav av otillåtna tillhörigheter eller andra omständigheter som bryter mot anstaltsordningen ska skriftligen rapporteras i KLAS.”

Vid visitationen lade en särskild visitationsgrupp alla otillåtna föremål utanför respektive cell. I samband med detta noterade paviljongspersonalen vad som togs ut och från vem. Föremålen emballerades i förvaringspåsar av plast och lades i respektive intagens effekter. Vid visitationstillfället deltog således fler tjänstemän än de som normalt var stationerade på avdelningen. Det stämmer alltså inte att enbart en tjänsteman utförde åtgärden. Dock stämmer det att enbart en tjänsteman har skrivit under beslagsprotokollet.

Författningsbestämmelser m.m.

Innehav

Av 24 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) följer att en intagen får ta emot och inneha böcker, tidskrifter och tidningar, dock inte sådana som kan 1) äventyra ordningen eller säkerheten eller 2) antas motverka den behandling som den intagne genomgår. Det framgår också att en intagen i övrigt får ta emot och inneha den personliga egendom som är motiverad med hänsyn till att verkställigheten ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt.

Av 7 kap. Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt (KVFS 2008:3) (anstaltsföreskrifterna) framgår följande.

3 §: I den utsträckning det lämpligen kan ske får anstalten tillhandahålla cd-spelare och hörlurar, musikinstrument, sällskapsspel och enklare spelkonsoler utan möjlighet till kommunikation eller lagring av data.

12 §: Om inte annat följer av denna paragraf får en intagen inte använda eller inneha privata tillhörigheter av sådant slag som tillhandahålls eller kan tillhandahållas av anstalten enligt, såvitt nu är aktuellt, 3 §.

Av övergångsbestämmelserna till anstaltsföreskrifterna framgår bl.a. att chefen för ett verksamhetsområde får besluta att 7 kap. ska börja tillämpas vid ett senare tillfälle, dock senast den 1 juni 2008, samt att äldre bestämmelser i sådant fall ska gälla fram till ikraftträdandet.

Visitation

Av 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt (KvaF) framgår, såvitt nu är aktuellt, följande. Egendom som ska tas om hand i samband med kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan undersökning eller i enlighet med 84 § KvaL ska förtecknas. Förteckningen ska skrivas under av den intagne och den som har verkställt omhändertagandet. Vägrar den intagne att skriva under ska, om det är möjligt, ytterligare en tjänsteman skriva underförteckningen.

Av 4 kap. 29 § anstaltsföreskrifterna framgår följande. Anstalten ska visitera intagnas bostadsrum efter behov så att rätt nivå upprätthålls vad gäller ordning och säkerhet. Anstalten ska fortlöpande analysera behovet av sådana visitationer. Av 30 § samma föreskrift framgår att vid visitation av den intagnes bostadsrum ska normalt två tjänstemän delta när omhändertagande av egendom är aktuell.

Kriminalvårdens bedömning

Innehav

Skälet till att AA inte längre fick inneha cd-spelaren var inte några nya omständigheter eller någon skärpt säkerhetsmässig syn på innehavsfrågor. Skälet till att han inte längre fick inneha den var istället att anstaltsföreskriften inte längre tillät detta. Denna föreskriftsändring gjordes i sin tur inom ramen för den lagändring som skedde samma datum för vilken några särskilda övergångsbestämmelser inte hade meddelats. De intagna informerades om ändringen av lag och föreskrift och vad detta skulle komma att innebära ifråga om innehav av bl.a. cd-spelare. Enligt Kriminalvårdens mening har det, eftersom innehavet blev otillåtet som en direkt följd av en författningsändring, inte varit nödvändigt att dessutom upphäva gällande innehavsbeslut. De intagna hade dock informerats om att det inte längre var tillåtet. Om AA hade velat ha en prövning av rätten till innehav av cd-spelaren enligt de nya föreskrifterna, hade han efter omhändertagandet på nytt kunnat ansöka om innehav.

Dokumentation av visitationen

Meddelandet till AA om vilken egendom som omhändertogs vid visitationen har inte, såsom föreskrivits i 39 b § KvaF, undertecknats av honom och inte heller av två, utan endast en kriminalvårdstjänsteman. Kriminalvården har emellertid tidigare argumenterat för att 39 b § KvaF synes vara mindre lämpligt utformad för dokumentation av omhändertagande av egendom vid visitationer av bostadsrum (se JO:s ärenden 5263-2006 och 1708-2007) och hävdar att bestämmelsen är mer anpassad för situationer där den intagne närvarar vid omhändertagandet. JO förordade emellertid (se beslut den 30 april 2008 i ärende 5263-2006) att den intagne, vid visitationer av bostadsrum, ändå skulle ges tillfälle att i efterhand skriva under visitationsprotokollet samt beredas tillfälle att inspektera de omhändertagna föremålen. Kriminalvården har tagit upp frågan om tillämpningen av nämnda bestämmelse med regeringen, men detta har ännu inte lett till någon förordningsändring.

AA gavs tillfälle att yttra sig över remissvaret.

I ett beslut den 17 september 2009 anförde *JO Nordenfelt* bl.a. följande.

Bedömning

Innehav

I ett beslut den 16 oktober 2006 beviljade anstalten Norrtälje AA:s ansökan om att få inneha en cd-spelare i sitt bostadsrum. Vid en visitation den 26 augusti 2008 av AA:s bostadsrum ”utvisiterades” bl.a. cd-spelaren ur bostadsrummet. Frågan i denna del är om anstalten hade rätt att omhänderta cd-spelaren i AA:s bostadsrum utan att formellt återkalla innehavsbeslutet.

Riksdagen beslutade år 2008 att ändra bestämmelsen i 24 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (kriminalvårdslagen) om intagnas innehav av personliga tillhörigheter. Kriminalvårdskommittén hade i det betänkande som föregick regeringens proposition anført att utgångspunkten borde vara att intagna inte får inneha personliga tillhörigheter i anstalt (SOU 2005:54, del 1, s. 422). Regeringen ansåg dock att kommitténs förslag var för långtgående och menade att utgångspunkten även fortsättningsvis bör vara att intagna ska ha rätt att inneha personlig egendom (prop. 2006/07:127 s. 14 f.). Enligt vad som anfördes i propositionen fanns emellertid skäl att tydliggöra under vilka omständigheter som personlig egendom får innehas och när den kan förbjudas. I propositionen anfördes

vidare att det inte var möjligt att i lag i detalj reglera vilken personlig egendom intagna bör få ta emot och inneha, utan att en sådan reglering i stället borde ske genom av Kriminalvården meddelade föreskrifter. Regeringen framhöll emellertid att det även fortsättningsvis måste finnas utrymme för Kriminalvården att frångå meddelade föreskrifter genom beslut i enskilda fall.

Kriminalvården har i remissvaret uppgett att det inte var nödvändigt att upphäva AA:s innehavsbeslut eftersom innehavet blev otillåtet som en direkt följd av en författningsändring. Jag delar inte den uppfattningen. Kännetecknande för gynnande beslut är de får bestämda, positiva rättsverkningar för den enskilde. Ett beslut om att en intagen i sitt bostadsrum får inneha viss egendom utgör i princip hinder mot att egendomen formlöst omhändertas eller ”utvisiteras”. För att egendomen ska kunna omhändertas krävs enligt min mening att Kriminalvården omprövar det tidigare beslutet och formligen återkallar det. Genom ett sådant förfarande kan den intagne få till stånd en prövning av om det funnits förutsättningar att återkalla innehavsbeslutet. Anstalten Norrtäljes hantering har inneburit att AA betagits denna möjlighet. Det är jag kritisk till.

Jag finner inte här skäl att närmare gå in på frågan om den av Kriminalvården återopade författningsändringen kunde ha utgjort skäl att återkalla AA:s innehavsbeslut. Jag nöjer mig med att uttrycka viss tveksamhet till det (se RÅ 1995 ref. 10).

Dokumentation av visitationen

Enligt 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt (kriminalvårdsförordningen) ska egendom som tas om hand i samband med kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan undersökning eller i enlighet med 84 § kriminalvårdslagen lagen förtecknas. Förteckningen ska skrivas under av den intagne och den som har verkställt omhändertagandet. Vägrar den intagne att skriva under ska, om det är möjligt, ytterligare en tjänsteman skriva under förteckningen.

Jag kan instämma i vad Kriminalvården anfört i remissvaret om utformningen av den nyss nämnda bestämmelsen i förhållande till visitationer av intagnas bostadsrum. Det viktiga i sådana situationer, där det enligt uppgift hör till undantagen att den intagne närvarar, måste vara att den intagne i förekommande fall får besked om att egendom har omhändertagits (jfr 27 kap. 11 § rättegångsbalken) och att den formella, liksom den fysiska, hanteringen av de omhändertagna föremålen sker på ett säkert sätt. Bestämmelsen har nu emellertid den ordalydelse den har, och Kriminalvården måste förhålla sig härtill på bästa möjliga sätt. Som Kriminalvården nämnt har jag i ett tidigare beslut förordnat att den intagne i nu aktuella situationer ges tillfälle att i efterhand skriva under visitationsprotokollet, trots att han eller hon inte varit närvarande vid visitationen. Den intagne bör i det sammanhanget beredas tillfälle att inspektera de omhändertagna föremålen.

När det gäller anstalten Norrtäljes agerande i aktuellt avseende informerades AA om omhändertagandet av cd-spelaren och vissa andra föremål genom ett meddelande, som hade undertecknats av en kriminalvårdstjänsteman. Hanteringen uppfyllde inte de krav som ställs upp i 39 b § kriminalvårdsförordningen och förtjänar följaktligen kritik.